

CAMBADOS

o nosso mar

o noso mar

ESTE LIBRO FOI POSIBLE GRAZAS AO TRABALLO E Á COLABORACIÓN DE:

Mª Xosé Cacabelos Domínguez, Adela Leiro Lois, Xoán Antonio Pillado Silvos, Mon Daporta Padín, J. Carlos Mariño Balsa, Victoria Oubiña Vieites, Silverio Rey Chaves, Mª Dolores Millán Piñeiro, Maruxa Oliveira Dominguez, Ángela Padín Rodiño, Evangelina Chaves Aragunde, Ana Baúlo Varela, Mª Luisa Pérez Fuentes, Patricia Piñeiro Pérez, M^a del Carmen Vázquez Feijoó, Mª Luisa González Baúlo, Raquel Oubiña Vázquez, Mariel Oubiña Vázquez, Carmen Piñeiro Paz, Mercedes Piñeiro Paz, Ruperto Costa Vieites, Ramón Costa Vieites, María Luisa Sineiro Fernández, Francisco Bugallo Buceta, José Mª Casais Galiñanes, José Galiñanes López, Xaime Pillado Silvos, Valvanera Trigo Durán, Carlos Martínez González, Ruperto Costa Fernández...

FOTOS: Adela Leiro Lois, Mª Xosé Cacabelos Domínguez, J. Carlos Mariño Balsa, Mon Daporta Padín, Santiago García Charlín, Arquivo da Confraría de Cambados, Google Earth.

EDITA: Confraría de Pescadores San Antonio de Cambados

DEPÓSITO LEGAL: PO 671-2017

IMPRIME: Imprenta Fidalgo, S.L. Cambados

A nosa confraría cumple cen anos.

O centenario da primeira confraría de España é unha efeméride moi importante para a gran familia das persoas que vivimos do mar, e tamén para a a totalidade dos veciños e veciñas da vila de Cambados; e igualmente que cando nas nosas familias conmemoramos unha data significativa tentamos facelo con algún acto importante, a gran familia do mar, e na súa representación as persoas que escolléstedes para levar o timón da confraría nestas datas, recollemos, coa axuda de todos vos, e editamos este traballo dos nomes do noso mar para transmitir o que a nós nos legaron as persoas que nos precederon. Tentando conseguir deste xeito dous obxectivos: por un lado homenaxear e manter vivos na nosa memoria, facer que continúen con nós, a aqueles que nos ensinaron e transmitiron o amor, a loita diaria, e o coñecemento dos recunchos e os nomes deste noso mar (eles fixeron posible que chegamos ao punto no que nos atopamos e amosáronos o camiño a seguir para que sexamos o elo de transmisión para as xeracións do futuro), e por outro deixar un recordatorio destas datas.

Mª Xosé Cacabelos Domínguez

Vicepatroa maior da Confraría

e presidenta da Agrupación de Mariscadoras a Pé

Cada topónimo documenta a historia do lugar que denomina. O pobo que o defende enriquece cada capítulo da súa historia compartida... o que o esquece, perde, para sempre, unha parte do seu ser (Mercedes Queixas)

Este traballo queremos que sexa unha loubanza, un recordo, unha afirmación e un recoñecemento a este anaco do mar da Arousa que fixemos propio ao darlle nome aos seus elementos, ao seu releve, aos seres que viven nel...; o mar do que vivimos e aprendemos e no que reflectimos o noso facer, decir e crear.

Poñer un nome, denominar un ser, un obxecto, un lugar, unha situación, unha circunstancia... non é un asunto que careza de importancia, é o resultado dun traballo de observación e interiorización, é un labor de coñecemento froito dunha experiencia e unha reflexión, é o resultado dunha axeitada escolla entre distintas, e posibles, opcións para dar coa expresión axeitada, a palabra xusta que sirva para identificalo e recoñecelo inequivocamente.

Pero non só lle puxemos nomes ao mar. Moitas palabras e expresións mariñeiras colleron a dirección contraria, e do mesmo xeito que foron creadas -por relación, comparación ou contraste-, volven á xente e aos seus feitos, fóra do ámbito mariñeiro, en forma de sobrenomes ou aplicadas nos ditos e nos refráns.

E o resultado destas operacións, realizadas ao longo dos séculos polas persoas que nos precederon, converteuse no rico legado do seu facer e o seu saber.

Para non condenar ao esquecemento, porque o que non ten nome deixa de existir, eses feitos, valores, lugares e coñecementos que son parte do noso patrimonio e da nosa historia; para que siga presente a memoria dos que nos precederon e poida ser herdada e compartida polas xeracións futuras; para impedir que se perdan e para perpetualas facemos este traballo, recolleemos, mentras o tempo nos permita achegarnos á xente que a conserva na memoria, esta sabedoría, un legado que os novos tempos e os novos costumes poden condenar ao esquecemento.

O mar de Cambados

Non é doado definir o mar de Cambados.

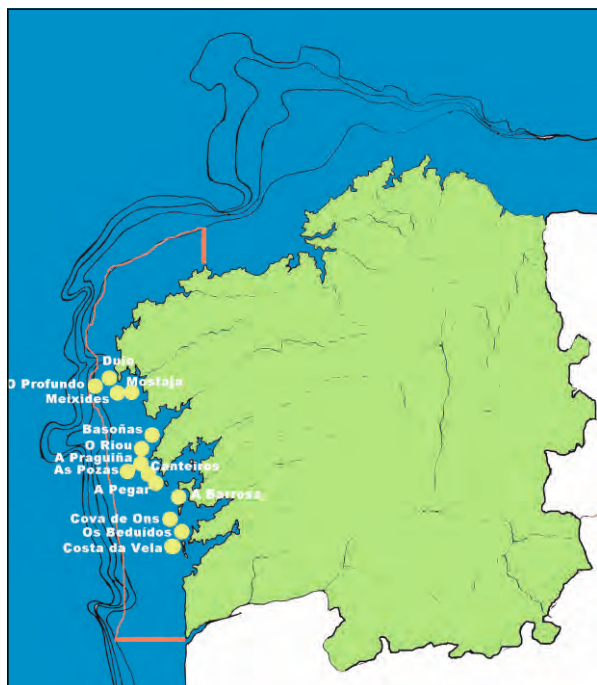
Desde un punto de vista xeográfico abrangue a liña de costa do termo municipal e as augas próximas, desde o Marco entre Corvillón e San Miguel, pasando por Tragove, Fefiñáns, Santomé, o esteiro do Umia e a costa de Castrelo ata a desembocadura do rego do Francón, no linde con Dena.

Desde o punto de vista administrativo é o espazo sobre o que ten xurisdición a confraría de Cambados que non inclúe todo o litoral do concello -a costa de Castrelo, o espazo marítimo ao sur do río Umia, está administrada pola confraría do Grove- pero exténdese entre o Marco e o rego do Alcalde no litoral de San Miguel, Vilanova; por augas arredor do Galiñeiro, próximas á illa da Arousa; e polas Negreiriñas, na costa exterior de Meloxo, no Grove.

Desde o punto de vista dos traballadores e as traballadoras do mar comprende todos os lugares nos que, tradicionalmente, realizan as súas faenas e desenvolven o seu traballo.

E se non é doado definilo moito menos o é recoller todos os nomes de todas as pedras, beiradas, lombos e regos do espazo, pequeno en extensión pero moi recortado e con estruturas moi diversas.

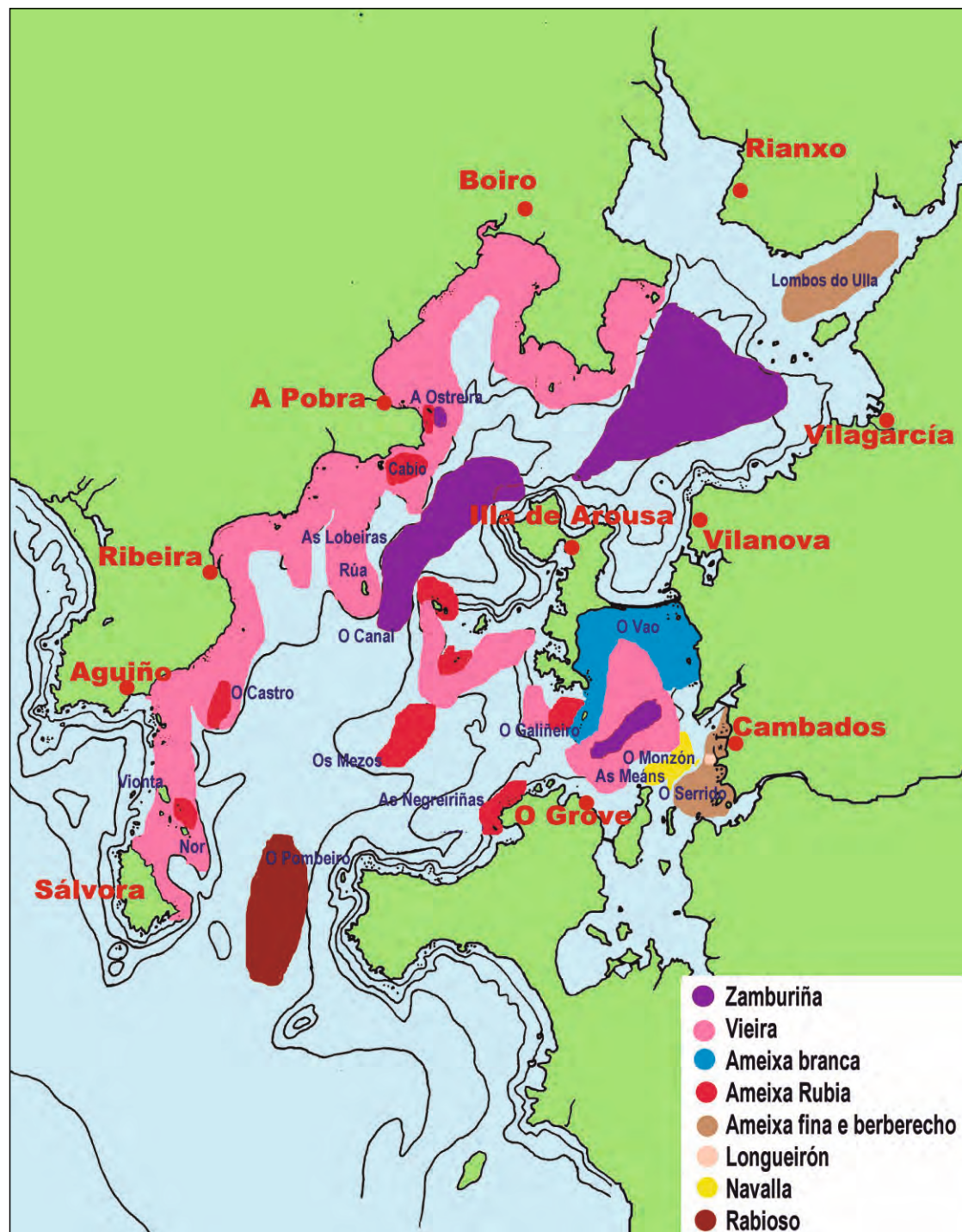
Por eso aínda que fagamos especial fincapé, e sinalemos con máis detalle os puntos do mar de preto e do mar administrado pola confraría, facelo máis amplo está moi alá das nosas posibilidades, non debemos esquecer que todos os demais lugares nos que traballan as xentes de Cambados están tan cheos de nomes como este noso pequeno recanto propio.

Traballando á raspita

Área habitual de traballo da flota de Cambados. Marcada pola liña vermella a área dos barcos do cerco e cos puntos algúns dos baixos onde faenan as raspitas. Os barcos do cerco tamén traballan en caladoiros do Cantábrico.

Zonas de
marisqueo dos
mariñeiros e
mariscadoras de
Cambados

TRAGOVE

Con da Abilleira

Regho do Alcalde

As Casiñas

As Tousas

A Porqueira

Con dos Namorados

Praia dos Namorados

Insuíña Grande
Insuíña Pequena

Rego da Insuíña

Praia
do Marco

VILANOVA

Pico do Marco

CAMBADOS

O Mourillón

Con das Suasrosas
Praia das Suasrosas

As Morosas

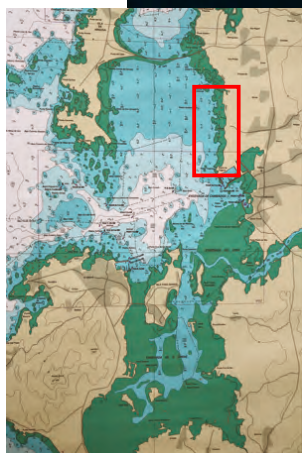
A Petra

O Aranghués

Praia da Bacaté

A Bacaté

A Volta da Ghandaina

O litoral de Tragove é un espazo maiormente rochoso co fondo de area e cascallo no que se apañan, sobre todo, ameixa e algún berberecho, caramuxos e caracolas.

Praia de Suasrosas

Costa de Tragove

Con do
Mourillón

A Bacaté

PORTO DE TRAGOVE

Vista da punta de Tragove desde Cambados, antes de facerse o porto.
Os primeiros proxectos para a construción dun porto en Tragove datan dos anos cincuenta do século pasado. A construción comezou en 1970 e, na actualidade, séguese completando a súa dotación de servizos.

Pantaláns no porto de Tragove

A Xironsa

Cambados, o porto e o litoral de Tragove (2013)

A SECA SACO DE FEFIÑÁNS

O Saco de Fefiñáns na actualidade e nunha imaxe de hai cincuenta anos.

Tarxeta postal da década de 1920 onde se aprecia unha parte da Seca (Saco de Fefiñáns).

A Morosa, Con da Seca ou Illa do Caimán. Neste pequeno illote do Saco de Fefiñáns pousa un gran número de aves mariñas.

O Castelete pequeno.
O Castelete grande quedou debaixo do dique que vai ao porto de Tragove.

FEFIÑÁNS e CAMBADOS

A Empregadoira

As Mos (de Fóra e de Terra).
Detrás as Treixiñas e o dique de Tragove.

Vista aérea da Ribeira de Fefiñáns

A Ribeira de Fefiñáns na década de 1910

A BASE

Antigo porto principal de Cambados.
Abrigado do vento do sur e do mar polo
peirao de San Tomé, con zonas de
varamento no Varadoiro e na praia da
Alameda, onde se facían as reparacións
e as postas a punto dos barcos.

Peirao de San Tomé (1979)

Antiga foto da Base, coas Ghoritas
no centro. Na actualidade están
debaixo da illa artificial do porto.

Barcos varados na
praia de San Tomé
(restaurada hai
uns anos)

SAN TOMÉ / A TORRE

A Torre antes de construírse a ponte.
Os barcos atópanse na zona da Botica onde se fondeaban para facer arranxos durante a seca.

A Ribeira do Cheo e a Ribeira de Mouta

De volta do Serrido cara á Ribeira de Mouta

A Torre desde Mar de Frades coa marea chea e co mar debalando

MAR DE FRADES / ESPIÑEIRO

A Marca de Mar de Frades

Con de Bexán. Arredor dos cons hai pozas nas que viven peixes que se agochan nas pedras ou que se acollen durante a seca. Son lugares nos que ocasionalmente se vai buscar a caldeirada, unha mestura de peixes miúdos (lorchos, mariolas, anguías...), camarón e animais que viven apegados ás pedras (mexillóns, lapas, ostras...)

As Illeiras desde Espiñeiro

Praia de
Espiñeiro

Punta de
Espiñeiro

ESTEIRO DO UMIA

Ponte da Barca

Solpor no esteiro do Umia

O esteiro desde a beira de Castrelo

Vistas do esteiro coa
mareia baixa e alta

O SERRIDO

MEMORIAS

Delas Iglesias del archiepis
povo de Santiago

Disputado por S^{to} Torronio del Alto Canongo y Cardenal
de esta P^a Iglesia y Vnidad del Arzobispado por el
P^o Masculino de Acha
Año 1607

"...esta isilla (que tiene un río y es muy fértil) tiene
dies y siete vecinos y son pobres.
Solán ser ochenta. No hay en esta isilla agua dulce.
Quando debala el mar hacia la parte del Grobe, desta
isilla en lo que queda en seco, que llaman el Xarido,
solía haver tantas hostras y mexillones, ameixas y
berberechos que venían de Portugal y de otras partes a
cargar carabelas y otros barcos y en estos tiempos
vienen de dos leguas a la redonda a cargar carros de
todo esto fuera de las hostras" ...

Anaco dun escrito de 1607 onde se
fai referencia á riqueza do Serrido

Os Lombos Altos

O Serrido desde A Torre

O SERRIDO

Lombo e rego da Torre
e Lombos Altos

Cons e Ghoio da Torre

A Boca das Pozas

O Varal hoxe e a mediados do século pasado

O SERRIDO

O Serrido,
además de
ser o máis
importante
banco
marisqueiro
de Cambados
e un lugar de
refuxio para as
aves acuáticas

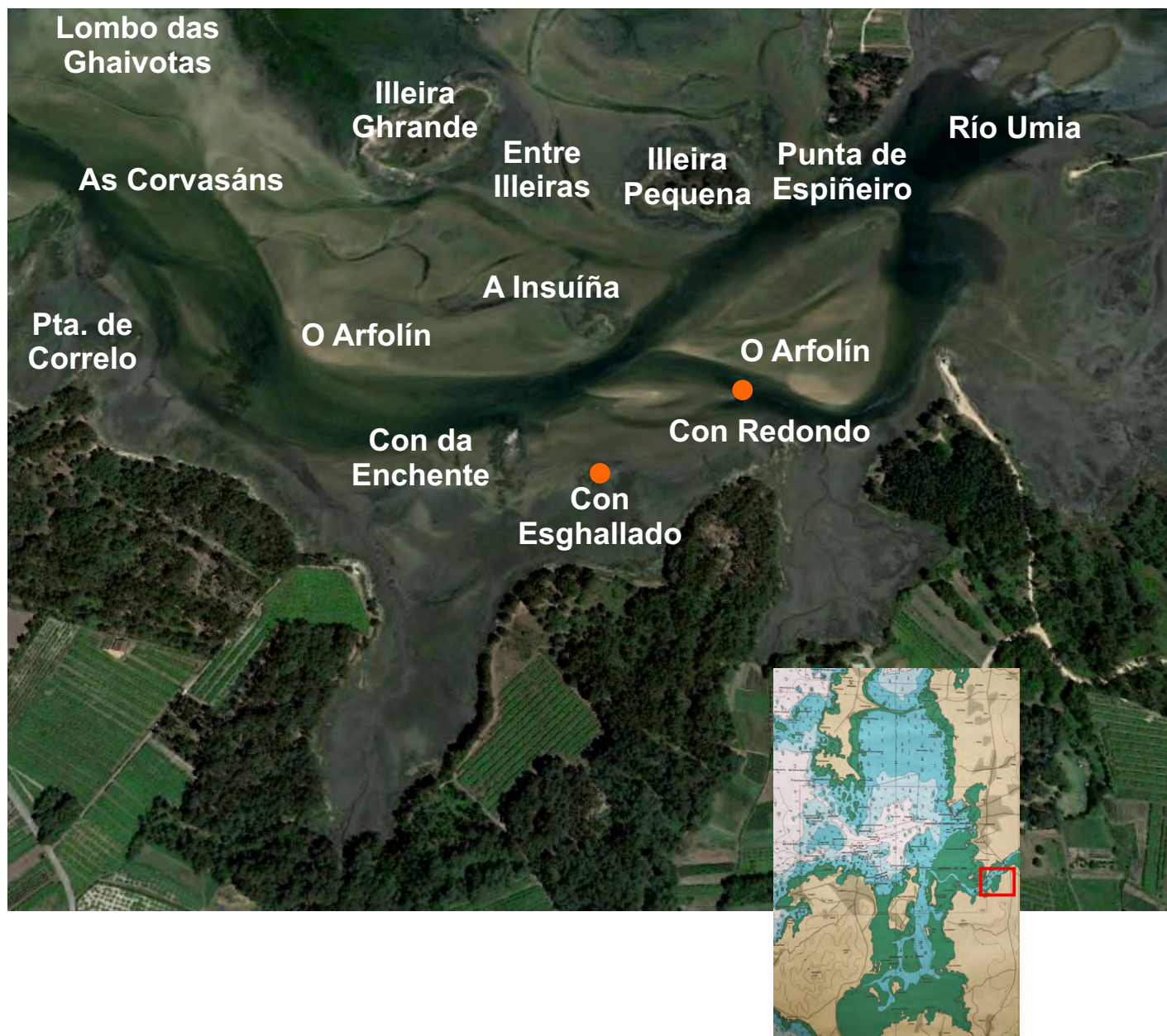

A Sepa ou o *Fuerte*

Lombos das
Areas Gordas

O SERRIDO e CASTRELO

O Con Redondo ou Con dos Salesianos (á esquerda)
e o Con Esgallado (á dereita)

O Con da Enchente

O Arfolín, as Illeiras e a Umia

O Con da Enchente, o Con Redondo,
Españeiro e a Ponte da Barca

CASTRELO e A TOXA PEQUENA

A Marca ou a Sepa Pequena de Correlo

A Toxa Pequena, Correlo e o esteiro do Umia

Con de Correlo, A Sepa e Punta Cabreira (na Toxa Pequena)

Punta das Laxes desde Con de Xido

O Serroso e A Ortigueira

CASTRELO / O FACHO

A Praia das Saíñas e o Beiró

O Beiró e a costa do Facho

Pantaláns do Facho e Toxa Pequena

As Telleiras desde As Saíñas

Praia das Saíñas e, ao fundo, a praia da Fontiña

Praia das Saíñas

CASTRELO / O COUTO

Bico da Ran

Enseada do Pereiro

Punta do Becho e
desembocadura do río
do Francón

O GALIÑEIRO

Xestelas, Punta da Arnela e o
Galiñeiro

Punta da Arnela, na illa de Arousa

O Galiñeiro chámase así porque
antes de haber bateas descansaban
e durmían nel unha gran cantidade
de aves, maiormente corvos
mariños e gaivotas.

A RÍA

Vista aérea de Melóxo e as Negreiriñas

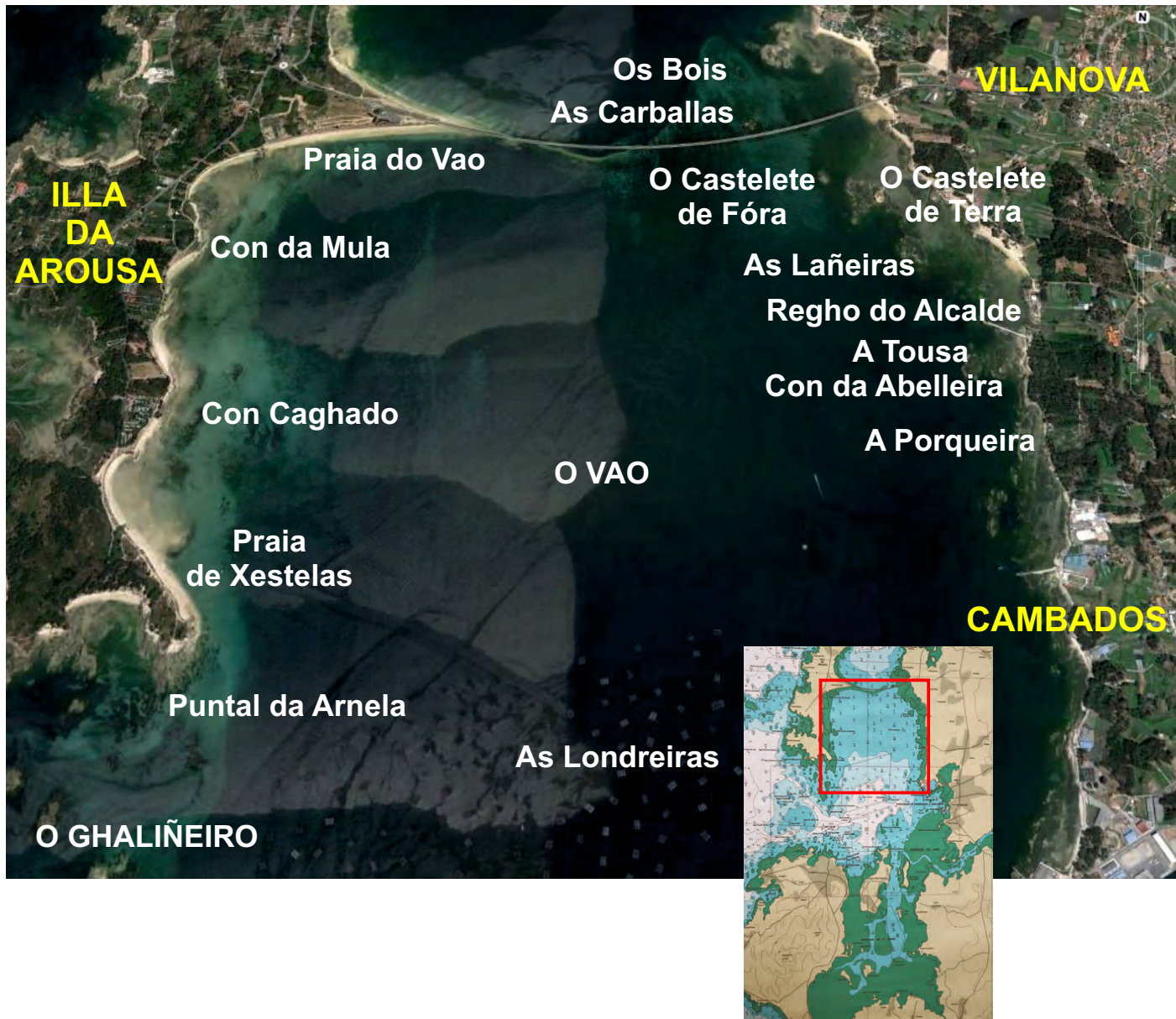
Rañeiros

Pescando con bou de vara

O VAO

O Vao, entre as costas da Illa de Arousa , Vilanova e Cambados. Foi o último gran banco de ostras da ría e segue a ser unha importante zona de produción de ameixa e navalla, e a área de traballo de diferentes artes tradicionais.

Arrastre tradicional (chinchorro)

Raíeiros no Vao

Saber e crear arredor do mar

A necesidade de nomear e comunicar as experiencias adquiridas fixo xurdir as palabras, termos e conceptos que as abranguesen, identificasen e describisen; moitas veces orixinadas a partir de onomatopeias, asociacións, comparacións... Así naceron todas as palabras que hoxe se manexan, e as infindas variantes locais e xeográficas, o que explica que moitas veces se empreguen palabras distintas nunha zona ou noutra da costa, nos diferentes concellos, nos portos e incluso en lugares da mesma vila.

Outro tanto sucede coas ensinanzas acumuladas ao longo dos anos de experiencias que foron transmitidas oralmente (en forma de refráns, ditos, contos, lendas...) ou recollidas nalgunha ocasión por distintas persoas.

Neste capítulo achegamos unha pequena mostra recollida en distintas épocas.

VOCABULARIO

O MAR:

Mar de fóra: mar de fóra da ría.

Mar chan, coma un prato: cando está en calma.

Pouco/moito mar: cando hai ondas pequenas/grandes.

Debalar: baixar a marea.

Balar, abalar: subir a marea.

Marea viva, mar de bote en bote, enchente: cando acada máis altura a chea e máis desnivel a baixa (grandes enchentes e grandes secas).

Marea morta ou crebada: cando hai menos diferenza entre a chea e a baixa.

Crebar a marea: perder nivel con respecto á anterior.

Picar a marea: gañar nivel con respecto á anterior.

Beirada: límite entre o mar e a praia.

Mallente: liña de broza que se forma na praia ao debalar o mar. Marca o nivel que acada a marea. As liñas da mallente sinalan a creba entre mareas sucesivas.

Marusía: cando hai mar de fondo.

Correntadas: correntes de auga.

Barbuxán ou babuxa: espuma na beirada.

Salseiro: espuma que salta da auga.

Purga, purgazón: aspecto pardo e aceitoso da superficie do mar por mor da ova ou da abundancia de microorganismos.

Mallente na praia

Camoucos: ondas grandes no mar de fóra.

Movellas: espuma que coroa as ondas.

Trancallada: ondas de dirección variable producidas polo vento.

Andesía: forza do mar cando se retira do litoral.

Bocareu: subida breve do mar durante a seca, que logo remite.

Esterco: materiais depositados na beirada, especialmente algas.

OS FONDOS:

Baixos: zonas de pouca fondura.

Beiradas: espazos arredor da costa ou das pedras.

Canles: zona estreitas e fondas por onde corre a auga.

Cantís: desniveis ou caídas a zonas máis fondas.

Cascallo: fondo con cunchas, pedras...

Golfeiros ou **correais:** zonas de pedras con algas pardas (golfos e corres).

Limpo: fondo de area.

Lombos: bancos de area que se descubren ao baixar a marea ou quedan cubertos con pouca auga.

Sebeiras: zonas de pouca fondura, de cascallo e pedra pequena con sebas.

Seco/seca: terreo que descobre coa marea baixa.

AS PEDRAS:

Cons: pedras que sempre sobresaen da auga.

Touzas: pedras que están no fondo, son planas por arriba.

Cabezos: pedras que están no fondo, son afiadas e levantadas.

Rebastais: series ou fieiros de pedras mergulladas.

Laxes, lás: cons, pedras grandes da beira, redondeadas e chans.

Fanequeiras: pedras mergulladas onde se asenta o peixe.

Gabeiras ou **coveiros:** buratos das pedras onde hai polbos e cóngaros.

Petóns: pedras grandes e redondas.

Marosa: pequeno illote.

As Mos, cons situados a carón do peirao de Cambados

Rebastais

O TEMPO:

Axexo: noitiña, caída do sol, solpor.

Luzada, amanexo, lusada: abrente.

Calma borrada, calma podre: sen vento.

Cascarro: vento entre norte e noroeste (verán).

Jallosa: temporal forte (dise en San Tomé)

Nortón: norte duro.

Travesía: vento contrario ao porto.

Vento de terra, vento terreiro, vento da Pastora: leste.

Vento mareiro: ventíño maino e leve do noroeste.

Auga, augas: chuvia.

Nevada: chuvia intensa e fría de curta duración.

Curisca, curiscada: golpe de chuvia con frío e vento.

A PESCA

Postas: lugares onde se agrupa o peixe.

Capote, calote: fracaso na pesca.

XEITOS DE AGRUPARSE O PEIXE E OUTRAS ESPECIES:

Almeiro: agrupación moi apretada de sardinas

Bolo: manada de forma redondeada cos peixes amoreados no medio

Fieiro: peixe (xeralmente pequeno) que se agrupa debaixo da ringleira de touca que se forma onde conflúen correntes.

Fío, fiño: agrupación longa e estreita de peixes.

Manada, bandada, cardume: grupo de peixes moi numeroso

Pé: manada grande e apretada, de forma irregular.

Siscallo ou siscallada grupos pouco numerosos de peixes, cardume pequeno ou pouco denso.

Tallóns, tellóns: moreas de centolos. Frecuentes na época da reprodución, os machos aparecen amoreados por enriba das femias.

Pequeno cardume de peixes

O vento mareiro inspirou o título dun libro de poemas de Cabanillas publicado en 1915.

XEITOS DE MOVERSE O PEIXE:

Abatir: baixar, meterse ao fondo un peixe ou cardume, banco, bandada...

Achoar, aboiar: subir, achegarse á superficie unha manada, banco ou cardume.

Agrimado: cardume embalado ou asustado.

Algareiro: dise do peixe reacio a picar.

Almeiro, armeiro: cardume perseguido e obrigado por outros peixes ou arroases, golfiños, toniñas, candorcas.

Ardora ou algarea: reflexo que fan no mar, especialmente nas noites de lúa, os peixes ao moverse (sardiñas e outros)

Atracar: cando van a costa (xeralmente ao axexo, a noitina)

Desatracar, largar: cando marchan da costa cara ao mar (xeralmente á luzada)

Entrar ou non entrar: dise do cardume que se achega ao aparello ou anda fuxidío

Escarabullar ou aboiar: alteración da superficie da auga producida polo movemento dos peixes.

Escarpado, embalado, escaldado: cardume fuxidío ou "castigado das artes"

Górgola: espuma, burbullas que producen as manchas de algúns peixes como a sardiña ou o xurel.

Levarse: aflorar cara á superficie do mar un cardume.

Lombo: banco de marisco

Mancha, manchón, negrón, negrura: cor apardazada, oscura, que ten o mar cando hai bancos de sardiña. Se amosan o costado ao sol, con refrexos pardos e prateados, dise que vai **barreira**, se refrexan só o lombo, dise que vai **negror**.

Monte, eixada: banco, non moi grande, de sardina que se move sen orde nen forma determinada.

Pé: banco grande de sardiña.

Rilleiro de auga, repío, temblura: axitación da superficie da auga producida polas aletas dorsais dos peixes dun cardume moi **aflorado** ou próximo á superficie.

Saltío, asaltío: cando os peixes dan pinchos fóra da auga.

Xarabaldo: estampida do peixe en todas as direccións que logo volve a xuntarse.

OS NOSOS NOMES PARA AS ESPECIES MARIÑAS

Unha grande parte dos seres que viven no mar teñen nomes comúns ou moi semellantes na maioría dos portos e localidades. Pero sempre hai algún que por circunstancias ocasionais ten un nome propio... e en Cambados témoslle nomes particulares a uns cantos, cos que fixemos esta relación.

Músico, gaiteiro ou marciano (*Macrorhamphosus scolopax*), unha peixe que apareceu durante un tempo na nosa zona e ao que deseguida se lle puxeron nomes.

Ollomol

CIENTÍFICO	GALEGO	CAMBADOS
<i>Delphinus delphis</i>	golfinho común	corredora
<i>Cetorhinus maximus</i>	peixe bobo	formoso
<i>Etmopterus spinax</i>	gata	jata do mar
<i>Scylliorhynchus canicula</i>	melgacho	meljacho, can do mar, casón
<i>Scualus acanthias</i>	melga	meljacho
<i>Dasyatis pastinaca</i>	ouxa	embrudo
<i>Raja batis</i>		raión
<i>Raja clavata</i>		raia
<i>Raja naevus</i>		raia santiajesa
<i>Torpedo marmorata</i>	ortiga	ortuja, artuja
<i>Argentina spyraena</i>	peón da altura	piarda brava, ollón
<i>Anguilla anguilla</i>	anguía	anguía, anquía, anquila
<i>Conger conger</i>	congro	concrio, congro, concro, anguiacho, anquiacho, sorrajeiro (o pequeno)
<i>Scomberesox saurus</i>	alcrique	alcrique, patajillón, chimpano
<i>Mugil auratus</i>	muxes	muxe, muxe franco
<i>Mugil capito</i>		muxe cabezón
<i>Mugil cephalus</i>		muxe batallán
<i>Mugil provenzalis</i>		muxe bochón, bochudo
<i>Dicentrarchus labrax</i>	robaliza	robalisa, rabalisa robalo (o grande)
<i>Pagellus acarne</i>	pancho	panchós, burás, fulicos
<i>Pagellus bogaraveo</i>	ollomol	ollomol, besujo, burás (pequenos)
<i>Spondyllosoma cantharus</i>	pancha	pancha, pataraña, choupa
<i>Helicolenus dactylopterus</i>	cabra da altura	jaliñeta, jaliña do mar
<i>Scorpaena porcus</i>	escarapote	cacaracá, escarpón
<i>Coris julis</i>	doncella	señorita, xulia, donsella
<i>Trachurus trachurus</i>	xurelo	xurelo, xurel, caneu (o grande) chincho, perrincho ou xurelito (o pequeno)
<i>Gobius ...</i>	lorchos escamentos	lorchos, lorches, casapos(os grandes)
<i>Blenius ...</i>	lorchos	cacaracás
<i>Callyonimus lyra</i>	escarpón	escorpión
<i>Trachinus vipera</i>	faneca brava	bacallán
<i>Micromesistius poutassou</i>	lirio	bacalau
<i>Ciliata mustela</i>	anguía barbuda	faneca barbuda, mariola
<i>Merluccius merluccius</i>	pescada	pescada, merlusa, pescadilla (a pequena)
<i>Arnoglossus laterna</i>	rapapelos	solla brava, rapaconas, tapaconas, compresa, rascona
<i>Solea lascaris</i>	acedía	asadía, asedia
<i>Lophius piscatorius</i>	rape, peixe sapo	rabada, rape, peixe sapo
<i>Ammodytes tobianus</i>	bolos	bolo
<i>Gynanmodytes semisquamatus</i>		areeiro velador

CIENTÍFICO	GALEGO	CAMBADOS
<i>Maja squinado</i>	centolo, centola	sentolo, jaiba (o grande) rabuda, felpudo, rañote (os pequenos)
<i>Calapa granulata</i>		sapateiro da pedra
<i>Crangon vulgaris</i>		camarón da area, camarón do río
<i>Carcinus maenas</i>	cangrexo	cangrexo, cancrexo
<i>Macropipus corrugatus</i>	nécora francesa	nécora francesa, conguito
<i>Sepia officinalis</i>	xiba	xiba, chopo (os pequenos)
<i>Haliotis tuberculata</i>	peneira	peneira, lapa brava
<i>Chlamys varia</i>	zamburiña	samoriña do país
<i>Chlamys opercularis</i>	volandeira	volandeira, samoriña francesa
<i>Mytilus galloprovincialis</i>	mexillón	mexillón, mexilón, mixilón
<i>Pecten maximus</i>	vieira	vieira, avieira, cunchelo (a pequena)
<i>Ensis ensis</i>	navalla	navalla, espadín
<i>Solem marginatus</i>	longueirón	longueirón, lingueirón
<i>Patella...</i>	lapa	lapa, lapra
<i>Aplysia punctata</i>	tinteira	borracha
<i>Pinna fragilis</i>	nacra	pala, peineta
<i>Tapes aureus</i>		bruxa
<i>Tapes decussata</i>	ameixa fina	ameixa lexítima, fina, san
<i>Ruditapes philippinarum</i>	ameixa xaponesa	ameixa xaponesa, xapónica
<i>Venerupis pullastra</i>	ameixa babosa	ameixa branca, babosa
<i>Venerupis rhomboides</i>		ameixa encarnada
<i>Actinia...</i>	chupona	chupona, cona de vella
<i>Anemonia...</i>		
<i>Lophogorgia</i>	ramo do mar	flor do mar, ramo do mar
<i>Chrysaora hysoscella</i>	augamar	xureleira
<i>Halichondria panicea</i>		pan de sapo, pan de ghaivota
<i>Asterias rubens</i>		ghradisela da altura
<i>Marthasterias glacialis</i>		ghradisela da pedra
<i>Holoturoideos</i>	cogombros do mar, carallotes	caralletes, cacaghuetes
<i>Ceramium rubrum</i>		fiuncho do mar
<i>Cladophora rupestris</i>		romeu do mar, rabo de raposo
<i>Enteromorpha...</i>		verdello
<i>Laminaria...</i>		gholfo, gholf
<i>Ulva...</i>		verdello, touca,

Xiba

Gholfos

A seba coñécese en Cambados cos nomes de cabalicán e pelos.

O TRABALLO:

Quiñón: parte que se facía co primeiro peixe que se metía a bordo que se repartía a cada mariñeiro ao rematar o traballo do día.

Changüí: pagamento en cartos que se facía todos os días co resultado da venda dunha cantidade fixa da pesca que se metía a bordo. Xeralmente seis caixóns, dos que un tercio era para o armador e dous tercios a repartir entre a tripulación.

Copada, copeada: redada, o que entra no cope.

Facer unha marea: ter moi boa pesca.

Vir a sello: cando un barco viña cargado a tope

Desmallar: sacar o peixe que quedou prendido nas mallas do aparello.

Enxaguar: sacar o peixe da enxagua do cerco.

Ganar: traer cabo ou aparello para o barco.

Halar: cobrar aparello á man ou co halador.

Largar: botar o aparello ao mar.

Mallar: cando o peixe queda enleado nas redes: miños, trasmallos, xeito...

Petar: mover as liñas ou poteiras coa man arriba e abaixo amodo, para pescar.

Virar: recoller os cabos, á man ou coa maquinaña, para pechar os aparellos, recoller cabos, a xareta do cerco...

Barco de Cerco
cargado a sello

XEITOS DE PESCAR:

Alse (alce): dise no cerco cando se colle pouco peixe e se gaña a enxagua á man

Andar á gaivota, ao visto: guiarse polos demais barcos, úsase para os mariñeiros que non teñen iniciativa

Andar á sijueña (cegoña): modalidade de arrastre que se facía á man cando non había vento para facelo en vela.

Ardora ou **escurada:** buscar os peixes polo brillo que producen ao rebulir na auga, en especial cando non hai lúa.

Balar ou **balo:** facer ruído na auga (bálase) dando golpes con remos, pandullos (pedras atadas con cordas), tirando pedras... para asustar o peixe e obrigalo a ir cara ao aparello. Faise na raspita, nalgúns tipos de betas, na atallada.

Calar: largar e deixar no fondo os aparellos.

Caldear: botar engado para atraer os peixes. faise para pescar co medio mundo e coa raspita ao xurelo, burás...

Estronda: barullo que se facía cun ramo de loureiro, que se botaba ao fondo cunha pedra, para impedir que o peixe se fora ao descubrir o aparello antes de pechar o cerco.

Pichada: cando se colle moito peixe no aparello (dise no cerco), ou cando o barco trae moito peixe.

Raba: engado preparado nunha masa feita con farelo e peixe moído, para pescar a sardiña ao cerco (xa non se fai).

Raqueo: pescar a base de lances de pouca cantidade.

Andar ao saltío,: pescar ao cerco orientándose cara ao cardume polo ruído ou ruxío (escarabulla) dos peixes ao saltar.

Ir á caldeirada: apañar peixes miúdos e animais das pedras nas pozas darredor dos cons, para autoconsumo.

Bou de vara

Enxagoa na pesca do cerco (1990)

OFICIOS:

Piquero, piqueiro: patrón de navegación, o que vai no “puente”. Nas embarcacións pequenas é o que vai na popa co remo chamado pica ou palote.

Chaboleiro: encargado do mantemento, dos recados, de buscar reparación para os aparellos (queda en terra). Xeralmente para os barcos do cerco.

Chalaneiros: tripulantes do bote auxiliar ou chalana (no cerco).

Maquinista: encargado de motor e máquinas.

Rapás/rapaz de bordo: encargado de limpar o barco, achicar a auga...

Patrón: xefe das faenas de pesca.

Delegado: o que leva as contas co armador e coa xente (barcos grandes).

Xente: tripulación do barco.

NAVEGACIÓN :

De amura: co vento de costado

Empopado: co vento de popa

Emproado: cara ao vento, proa ao vento

Fondear. quedar nun sitio (botar o rizón ou poutada)

Ir á toa: deixarse levar

Ir ao garete, ao xarete: á deriva, sen goberno

Ir á gharra: dise da embarcación que non queda asegurada co rizón, ou do rizón que non asegura o barco.

Marcas: puntos fixos da contorna escollidos como referencia para navegar ou pescar: cons, montes, casas...

Xinga, fincar: bogar cun só remo, pola popa.

Bolinar: navegar emproado ao vento.

ANIMAIS:

Avecio, almeiro: bandada de aves sobre un punto do mar onde abundan os peixes.

Chupar: tirarse as aves en picado para bucear.

Cacho: caparazón de crustáceos e tartarugas

Fol: crustáceo fraco

APARELLOS:

Panos: redes

Pano laso: rede de malla aberta.

Pano fecheiro: rede de malla pechada.

Cabeceiro: remate do aparello.

Cope: bolsa ou saco que levan no fondo os aparellos de arrastre.

Calóns, cúas, mestas panos de malla aberta e resistente que van nos cabeceiros do aparello.

Pernas: panos dos aparellos de arrastre que abren e separan o cope.

Amarrar: asegurar o barco ou os aparellos a un punto fixo.

Cabos: cordas.

Trallas: cabos que arman o aparello arredor.

Chicote: punta dun cabo.

Malleta: cabo forte.

Calamento: cabo que se amarra ás boias ou boureis para calar o aparello (deixar no fondo os aparellos de enmalle).

Armar: unir as trallas ao aparello.

Atar: unir os panos para reparar averías, buratos...

Apuntar: tomar marcas para armar, repartir o pano coas trallas para darlle máis ou menos seo.

Aliñoar: reparación de urxencia que se fai nos aparellos para poder seguir a traballar.

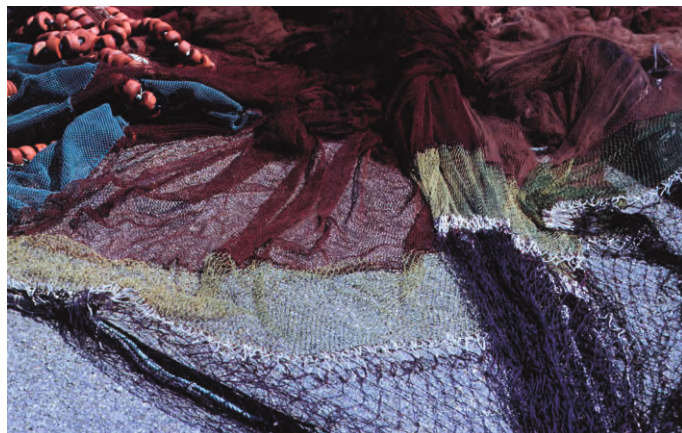
Entestar: pegar unha peza do aparello con outra (nas pezas do xeito).

Seo: zona do aparello que forma unha bolsa ao ir armada con máis pano que tralla.

Estruchón: tirón brusco dos cabos producido polo movemento do mar.

Bourel: boia formada por anacos de cortiza unidos. Cando se deixaba para localizar unha arte largada coroábase cun ramallo, habitualmente unha ponla de loureiro.

Poutada: áncora antiga que se facía cunha pedra. Usábase nas embarcacións pequenas e en zonas de pedra.

Bourel

REFRÁNS

A linguaxe das xentes do mar, os vocablos que empregan nos seus oficios, impregna todos os aspectos da súa vida e, coas mesmas palabras coas que se comunican nos labores diarios, expresan os seus anxeios, gustos, necesidades e saberes, crean frases e sentencias acaídas para os seus traballos, para acadar o mellor aproveitamento dos recursos e o coñecemento do medio no que se desenvolven que, como non podía ser de outro xeito, aparecen reflectidos en ditos, refráns cantigas... que se trasmiten de xeración en xeración.

O MAR

- Mar ancho, colchón de navío
- Nin en agosto camiñar, nin en decembro navegar

PEIXES E MARISCOS

- A carne carne cría e o peixe é auga fría
- A **solla** en abril cóllea na man (ou abre a man) e déixa ir
- Cando o trigo vai louro o **muxe** vale ouro
- Folla na figueira, **muxe** na ribeira
- A muller e a **sardiña**, canto máis pequena máis fina
- A muller e a **sardiña**, canto máis pequena máis xeitosiña
- A muller e a **sardiña**, pequeniña e xeitosiña
- En abril a **sardiña** val pernil
- Por San Xoán a **sardiña** molla o pan.
- Por San Xoán a **sardiña** pinga no pan.
- Por Santa Mariña pinga a **sardiña**.
- En xaneiro a **faneca** sabe a carneiro
- Os **mariscos** queren viño, pois da auga xa veñen
- Os **mariscos** queren viño, pois de auga xa veñen cheos
- Ano de **ameixas**, ano de queixas
- Cando a **ameixa** abre a boca a seca desemboca
- Cangrexo** de ben á seca non ven
- O **percebe** e o **salmón** no maio están en sazón
- Os **caramuxos** en xaneiro saben a carneiro
- A **navalla** e o **longueirón** no mes de maio que bos son

O TEMPO

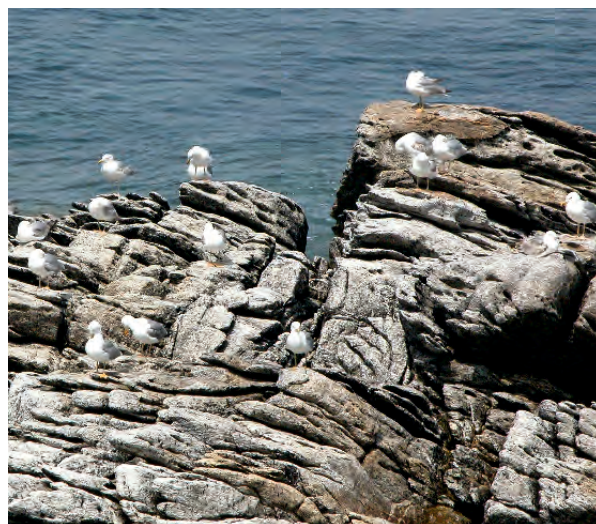
- Cando a barbuxán se enche de touca, temos auga, moita ou pouca
- Gaivotas á terra, mariñeiros á merda.
- Gaivotas no mar, mariñeiros a pescar.
- Chopo na potiña o mal tempo ha de vir axiña
- Borrasca polo mar, vellos a asollar.
- Ceo amartillado, vento sur declarado
- Vento de tronada, amor de putas
- Tronada polo leste, vento sur ou nordeste
- Bicho pola tarde, vento contrario pola mañán
- Vento do norte e auga da ría, carallada para todo o día
- Chuvia do mar e vento da ría, témosche festa todo o día
- Chuvia do sur vento da ría, foliada para todo o día
- Nordeste escuro, vendaval seguro
- Ourizo á praia, vendaval á vista.
- Lúa arriba, seca corrida
- Ceo caspento, choiva ou vento
- Cando está calma a ría, nordés polo día
- Anubrado na Armenteira norte na ribeira
- Cuberta a Arousa, mala cousa
- Tenlle respecto á Curota cando lle vexas capota
- Curota cuberta, vendaval na porta
- Cando a Barbanza leva touca, temos auga moita ou pouca
- Barqueiro de Vilanova, que vento queres levar?, pola mañán da ría e pola tarde do mar
- Calma na ría con día, vento sur ao outro día
- Cando está en calma a ría, nordés polo día
- Con norte forte, ronca a Lanzada, pronto virá a encrucillada
- Cando ronca Corrubedo, mariñeiro ponte quedo

BARCOS

- Barco grande, ande ou non ande
- Barco á sonada anda de carallada

A Curota coa touca, na outra banda da ría.

APARELLOS e TRABALLOS:

- Non hai mellor rede que a que pilla o peixe.
- O xeito quere xeito, a rapeta quere seca e o bou quere ocasión.
- A rapeta quere seca e o xeito quere xeito
- San Francisco trae a vela, San Xosé lévaa.
- Ardora no mar, larga a rede que ven xarabal.
- Por San Brais aparellos para atrás.
- Onde haxa boa pesca, gaivotas verás.
- Balea no mar, a pescar.
- A candorca leva ou trae.
- Ao chinchorro fai o *sorro*

MARIÑEIROS:

- Cando ao mariñeiro lle dan de beber, ou está fodido ou o van foder
- Na terra galo e no mar galiña
- Bo mariñeiro, sempre naufraga.
- Tripulante novo, tormenta ou capote
- O polbeiro, pouco diñeiro
- Cristo gañado, cristo papado
- O mar da, o mar leva

VARIOS:

- O home e a pesca aos tres días apesta
- O peixe grande come ao pequeno
- Sardiña que o gato leva, perdida está
- Ameixiñas si, ameixiñas non, o que as queira que baixe o riñón
- Camarón que dorme lévao a corrente
- Con pacencia e con saliva un cangrexo comeu unha xiba
- Berberichiños da beira do mar, o que os queira que os vaia a apañar
- A muller e mais o vento cambian nun momento
- Onde hai patrón non manda mariñeiro
- O que non se arrisca non pasa o mar.
- Barco veleiro fondeado se pesca
- Polas marcas vaise ás boias
- O que queira mariscar hase de mollar

ALCUÑOS RELACIONADOS CO MAR

Dende a noite dos tempos os seres humanos recibimos un nome que servía para distinguírnos dos demais. A este nome despois tamén se lle engadiu outro, que podía facer referencia á ascendencia (Fernández=fillo de Fernando, González=fillo de Gonzalo...), ao lugar onde se vivía (Xan da Bouza, Pedro da Vila...), ou á profesión (Ferreiro, Canteiro...); que son os apelidos. Mais, cando nomes e apelidos se empezaron a repetir, botamos man dun sobrenome, alcuño, alcume, mote, chata ou alias, para identificarnos mellor. E estes tamén, o mesmo que os apelidos, poden facer referencia a familias, lugares ou profesións, pero tamén ao aspecto físico da persoa, ás súas afeccións e gustos, á forma de falar, ou a calquera ocorrencia que tivese na súa vida. En Cambados, pobo mariñeiro, onde o mar e o relacionado con el está presente en todo, non é de estrañar, pois, que nomes de peixes, mariscos e traballos do mar servisen de inspiración para aqueles que quixesen “bautizar” a alguén.

Barqueiro.- Antes de que se construíse en 1878 a ponte que cruza o río Umia, coñecida como *das Estacas* ou *da Barca*, o paso facíase nunha barca que se desprazaba agarrándose a unha corda amarrada a unhas estacas, que despois se afrouxaba para deixar pasar aos barcos que subían ou baixaban polo río. A persoa encargada do seu funcionamento era o *barqueiro*, e os seus descendentes aínda conservan hoxe ese nome en varias familias de San Tomé.

Birbiricha.- Máis coñecido pola forma apocopada *Biricha*.

Bolero.- De rapaz os seus amigos puxéronllo porque ía co seu pai á pesca do bolo.

Cacaraca.- Posible deformación tónica, convertendo unha palabra aguda noutra grave, do *cacaracá*.

Caneu.- Xurelo grande

Cangrexeiro.- Familia de Fefiñáns que se dedicaba á pesca dos cangrexos. Eran os únicos en Cambados e posiblemente en toda a ría.

Carabela.- Amais de ser unha embarcación antiga a vela con tres mastros, famosa porque a usou Colón; este nome úsase en Cangas e Panxón para chamar tamén á navalla ou lingueirón. Tamén pode ser o feminino de carabel, xa que en Cambados só levan este nome mulleres.

Ponte da Barca

Berbirichos

Bughina

Caracola.- Este molusco é máis coñecido en Cambados como bughina.

Caramuxo/a.- A orixe é feminina. Ven de María de Jesús Alonso (+ 1904), rica propietaria coñecida como a *Caramuxa*, de quen unha familia cambadesa herdou este sobrenome.

Carneiro/a.- Non sabemos se se refire á familia dos berberechos ou á familia dos cuadrúpedes lanares.

Carracha/o.- Hai anos en Cambados as sollas pequenas eran coñecidas como *carrachiñas*. Por iso non é de estrañar que unha muller pequena recibise este apelativo. En Carril chámasele *carracha* ao centolo pequeno ou felpudo. O *carracho* tamén é o piollo de mar.

Carrán.- Ave mariña parecida á gaivota. Nalgunhas zonas de Galicia a expresión *carrán*, *carrán* significa andar pouco a pouco, lentamente.

Carricacho/a.- Nome que se lle dá ao escacho na Guarda. En Asturias, a carón de Mieres, hai un concello que ten esta denominación.

Carriso/a.- Especie de gaivota pequena.

Casapo.- Tamén lorche ou lorcho. Un cazapo é unha cría do coello, e noutros portos de Galicia con este nome désígnanse outras especies de peixes pequenos.

Casón.- Máis que con este peixe da familia dos tiburóns, parece que este nome ten que ver co apelido da persoa que o leva (Casais).

Centolo.- Entre os anos 40 e 60, un garda municipal que era baixo e regordote, era coñecido por este nome.

Chímpano.- Palabra que ao parecer se usa só en Cambados para chamar tamén ao pataghillón ou alcrique. Segundo algúns filólogos o nome pode vir de *chimpar=saltar* e *pínfano=flauta*. Ou sexa, peixe en forma de flauta que salta.

Chopo/a.- Alcuño existente en familias de Corvillón, Castrelo e Vilariño, que non teñen relación entre si, e que tampouco teñen relación co mundo do mar. Habíao tamén en San Tomé.

Corcón.- Así chaman ás piardas en Muros.

Cu de patela.- Muller con anchas cadeiras.

Carrán

Embrudo.- Tamén é este un nome que, segundo din, só se usa en Cambados, para designar a un tipo de raia que noutros sitios lle chaman ouxa ou uxa.

Falúa.- A súa rapidez e velocidade de pequeno, xogando ao escondite e á xusticia, valeulle este apelativo por parte dos seus compañeiros. Naquela época a *falúa* era unha embarcación pequena e rápida que usaban as autoridades da Mariña para perseguir o furtivismo.

Faneco.- Segundo conta o propio interesado, cando empezou a ir ao mar co seu pai, un día, preparando un anzol para atar a unha liña, suxeitouno cos dentes, con tan mala fortuna que se lle cravou na boca. Cando o seu pai, rapidamente, o levou ao médico, este ao velo díxolle: *Coño!, te pescaron como a una faneca*. Tamén existe este alcuño en Vilariño, pero sen relación co mar. Aínda que o pareza, o faneco non é o macho da faneca. O macho da faneca é o *fodón*.

Ghaivota.- Paxaro que aprendeu a coexistir co ser humano, e que hoxe en día aclimatouse a hábitats afastados da costa. Non sería de estrañar que calquera día aparecese por aí un veciño ou veciña do interior da estepa castelá con este alcuño.

Lavanco.- É o parrulo de mar, o parrulo silvestre, ave migratoria no norte e leste de Europa; pero tamén é un peixe que ten unhas cores parecidas.

Lorche.- Nome moi estendido por toda a xeografía galega, co que se coñecen varias especies de peixes.

Lorcheiro.- Persoa que pesca moitos *lorches* ou *lorchos*, ou que gusta de comelos.

Lotiño.- Mariñeiro ao que lle gustaba vender o peixe en lotes pequenos, *lotiños*.

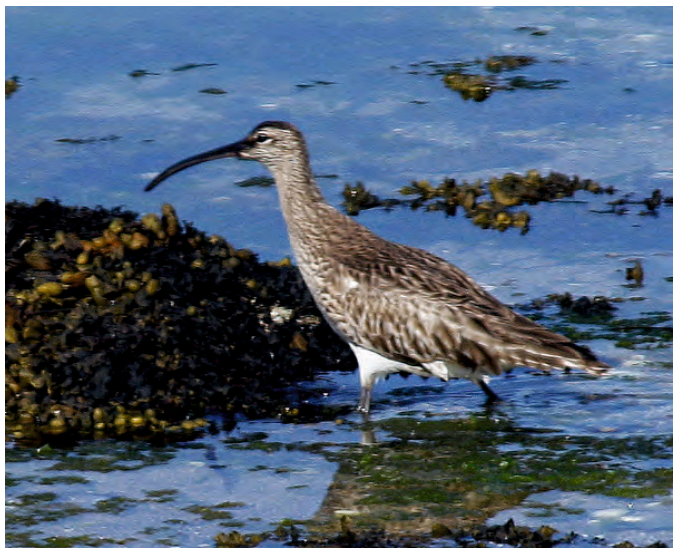
Lura.- Mariñeiro experto na pesca da *lura*, que converteu a súa maña en nome para el e os seus descendentes.

Marola.- Estado de axitación forte do mar, formando grandes ondas. Pequeno illote situado entre as rías de A Coruña, Betanzos e Ferrol, e que dá nome tamén ao mar que a arrodea.

Mazarico.- Ave de peteiro longo, delgado e curvado na punta cara a baixo, patas longas, que vive na beiramar e en xeral en lugares húmidos.

Lorche

Mazarico

Muxe

Parrulo (lavanco)

Menúa.- Nome dunha gamela, que despois pasou ao seu propietario.

Mero.- Persoa oriunda da parroquia de Baión que se estableceu en Cambados a finais do século XIX, dedicándose ao negocio da compra e venda de peixe e marisco.

Mexiloeira.- Persoa que se adicaba á recolleita do mexillón.

Muxe.- Unha familia de Cambados, oriunda de Covas-Meaño, e outra de Castrelo levan o nome deste peixe tan coñecido.

Olo de bughina.- Mariñeiro que tiña unha grande habilidade para marcar ben o sitio de pesca, chiscando un olo para conseguir a enfilación correcta.

Pancha.- Peixe con forma máis redondeada que alongada. En Cambados tamén é coñecida como pataraña.

Panchós.- Familia que vivía en Fefiñáns e que se trasladou a Rianxo, por motivos laborais do pai.

Parrulo/a.- Home co cu sobresaínte como este animal. Dunha nena pequena e xeitosiña tamén se di que *é unha parruliña*.

Pataghillón.- Este peixe en Cambados tamén é coñecido como alcrique e chímpano. De feito, a persoa que o leva tamén é coñecida por este último nome.

Patrón das xardas.- Pola súa facilidade para pescar xardas, o *Chuchonero* tamén levaba este título.

Peixeiro.- Home adicado á venda ambulante de peixe.

Peixe seco.- Púxollo a súa irmá porque era moi delgado.

Peixiños.- O diminutivo do nome non se corresponde coa corpulencia da persoa que o levaba.

Perrinchos.- Xurelos pequenos, chinchos. Nome que levaba un destacado futbolista cambadés.

Persebella/o.- Con este nome coñécese en Cangas o chamado percebe de madeira ou falso percebe. A familia que leva este nome non dubidou en poñerllo aos seus barcos.

Pescadilla.- Amais do home de Lola Flores, aquí en Cambados eran coñecidos con este nome dous irmáns.

Petóns.- Pedras grandes que sobresaen no mar. Os beizos sobresaíntes dunha persoa puideron ser o motivo do seu sobrenome.

Raiano/a.- Os *raianos* e as *raianas* son as persoas que habitan na raia (fronteira entre Galicia e Portugal), mais tamén pode que teñan algo que ver coa raia (peixe).

Sardinita.- Un mozo castelán falante que traballaba nunha batea adoitaba dicir que, nos momentos de descanso, el ía facer un bocadillo *con una sardinita*.

Solla.- Ademais de apelido existe como alcuño en Corvillón.

Tato.- É un nome que se lle dá tamén aos “relojitos”; mais, o motivo polo que unha persoa levaba este nome, débese máis ben a un defecto no falar que o facía tatear.

Timoeiro.- Persoa que manexa o timón dun barco. Pódese referir tamén ao timón do arado.

Xouba.- Peixe por excelencia nas nosas costas, que o ten de sobrenome unha familia mariñeira.

Solla

A Rebeira de Cambados

Cando unha lancha dá enviada
ven car-ó muelle cargado,
de lonxe toc'a bugña
Prá qu'olla a regateira
Acod'a presto a Rebeira
E lle merquen a sardiña.

Antes de varar, o patrón
Manda tirar o risón,
I-o que queira peixe fresco,
como a lancha queda fora,
agarda mais de unha hora
c-oa sua cesta ou cesta.

O mar metense unhas nenas.
Xá roxas ou zá morenas,
Qu'alsemean n'un candil
I-as prohibías, ben cargadas,
Cartexano, arremangadas,
Mais arriba d'o cadril.

No muelle mercan sardiña
A Rajona, a Direitiña,
Taramaca, Tartarera,
A Telcoa, á Cameana,
Niquitriña, á Jafana,
Cabrita, Pola e Conera.

Aló verran como tolas
A Piroteira, as Repolae,
A Cabuza, as de Burjóns,
A Meca, Peluda, a Chocho,
Cotela, Faladora, á Pocha,
A Charanga I-a Escaldacás.

Por faltarlle un ollo moi
A Rata i-a do Cú ó Sol
Chamanlle ladra Achadisa,
I-aló acoden a Manteña,
A Peteira, a Ladra-Meña,
A Miqueliña i-a Vistosa.

Sen que lles importe un pito
Toman parte a do Buntío,
A Carracha, a Caravela,
Á Tuna, Ancha, Marquesa,
Torta d'Andruja, a Toresa,
A Tanguera i-a Serraleira.

Entón arman tal arruído
que cha bonzan ó sentido
i-unhas as outras din:
"Xá es filla de mala nai,
I-el qué rayos foi teu pai?
Un borracho, un palenguin."

"Vai d'ahi cara de ladra!
¡Filla d'unha escomulgada!
Iná'a o demo me levara
S-en viño o home do mar
Non chas oi facer pagar...
¡Mira que levas n'a cara!"

Co-isto canse enfadando
pr-acabar sempre intendo,
i-e de ver aquelas máns
como triscan os cotelos.
Como s'arrincan os pelos
I-astra como se dan paus

Cando fai vento n'a praia
O pegase erquelle a saya,
I-andando d'eiqui prá'a,
Amostran as regateiras
(sin ser en esto lizeiras)
¡Unhas pernas, que xá, xá!...

Mirando están os Cañóns,
Lorcheiro, Quisma-xerions,
O Volante, Mantequilla,
O Lotiño, o Chuchorizo,
Tuné, Tális, o Cortizo,
O Chuchallo e Calderilla.

Dinlle qu'eso n'a está ben
A Solja, Tombra, a do Tren,
Viva, Empanada-cheirenta,
A Nécora, a Pichonera,
Chucha-meniños, Ferrera,
Verradora i-a Corenta.

Aló cantan co a do Soñón
A Picona, a do Chorón,
Caja no tallo, a Carneira,
A Jueca, Nasaranña,
Kepa, Luru, Peneirina,
Candidoña i-a Serraleira.

Eu non vos quero contar
O que din ó maimurar
Das qu'están anamistadas:
¡Safa vula d'os presentes,
d'os mortos e d'as ausentes!
E inda din que están caídas!

Verren o que lle dá a gura
A Reina, Moña, a Serrana,
As Correas, a Raneira,
A Bocacha, a Suntiña,
Vigasa, Marjuradiña,
A Codusa i-a Peideira.

Deixemos, pois, esa tanta
en compañía da do Quente
Maimurando con carraze
Da Montañesa, a Friaze,
Da Tronca, da Chiquitina,
Da Espeta mais da Choupina.

Na Taberna d'o Charelo
Xogan a brisca o Cotelo,
Pombo, Vicho, Piroleiro,
Pepú, Crego, Corbatilla,
Cuca, Patuco, Esparrilla,
Caja-rubias i-o Cordieiro.

O tute na do Charrin
Pelerchos, Futre, Chinchin,
Cull-quinto, o Ferrolán,
Señor Ruperto, Lansero,
Alfonso, Taconero,
O Lurazo é Piangán.

Beben caña por un zarro
O Tetrujo, Taina, o Chaparro,
Tiburcio, Calabre, Volante,
E chifran que é unha momada
O Pochoso, Perna-encanada,
Campo de Noche i-o Arrogante.

Na botega d'Anselmo,
O Jordilo, o Ouregiño,
O Alacrán, o Fogeteiro,
Os Pelados, Barrantés,
O Rapado, o Miazés,
O Chicharro i-o Barbeiro.

O salir por fin da festa
Rompenlle a algún prob'a testa
Pois salte a chispa por mal,
I-eló acode berrando
O Tuno, que non despreciando,
E un pedanio moi cabal.

Sinto a jé no corazón
que seza probe a canción:
Mais... veciños e veciñas
Terés que desimular
Pois mellor non sei cantar
nin facer xenon berciñas.

Non hazañarse coterruños
O ver os vosos alcuños
N'uns versos d'ista maneta
Pois pido a todos perdón
Na mentres que co corazón
¡¡EU SALUDOTE REBEIRA!!

† Adolfo Caamaño Silva,
Cambados, setembro de 1886.

Adolfo
Caamaño Silva
era secretario
do concello e
pai do
historiador José
Caamaño
Bournacell.

DITOS E EXPRESIÓNNS

- Mala centola te coma!
- O peixe morre pola boca (as trampas acábanse descubrindo)
- Andar ao revés coma un cangrexo (andar cara atrás, facer todo mal)
- Ter a lingua coma un berbiricho (ter a lingua longa)
- Estar cheo coma unha nécora (andar inchado, estar orgulloso)
- Estar negro coma un chopo
- Ter bigote de camarón
- Ter beizos de maragota
- Ter a pel coma un camarón (estar encarnado)
- Ter boca de rabada, ou de lorcho (moi grande)
- Apegarse coma unha lapa
- Dar máis traballo que facerlle un pantalón a un polbo
- Poñerse encarnado coma un escacho
- Ser como un felpudo, coma un rañote (pequeno, redondo, fero, duro...)
- Ser bo peixe (boa peza, bo elemento)
- Ter as pernas como as navallas (tortas)
- Ser coma peixes de cor ("fino", boa peza)
- Ser peixe de cocer en branco ("fino", delicado)
- Ser coma un camarón dentro da casca dun mexillón (non mereces o que tes)
- Ter os dedos coma os centolos (duros e peludos)
- Escurregar coma unha anguía (desaparecer, facerse o despistado)
- Cambiar de cor coma un polbo (cambiar de idea, virachquetas)
- Inchar coma un chopo (cando un se enfada moito)
- Roncar coma un sanmartiño (rosmar)
- Rascar coma un sanmartiño (ser antipático)
- Ter ollos de nécora (saltóns)
- Ter ollos de ollomol (grandes e sen expresión)

Berberecho

Polbo

- Facer a trampa da nécora (enganar)
- Andar á gaivota (aproveitar o que outros fixeron)
- Meteuse o arao na cala (contratempo)
- Ter unha vista coma un mascato (boa vista ao lonxe)
- Tragouno coma un corvo a unha solla (crer o imposible)
- Calarás arroás! (un fala de balde)
- Ser coma o vento de néboa (inestable, que cambia de opinión)
- Vai voar o Beiró (cando vai pasar algo gordo)
- Despois da tormenta ven a calma
- Levar un calote, un capote, un bo polvo, un branco... (un contratempo, non pescar)
- Andar ao raqueo (conformarse con pouca cousa, pouca pesca)
- Aboia o seo (boa pesca, lances grandes)
- Has de vir á cala, has de picar, xa picarás (agardar mellor ocasión)
- Enlear o palangre (armarse un lío, facer algo mal)
- Unha pichada (moito peixe, boa sorte)
- Foi o aparello á hélice (avería, contratempo, embarazo)
- Hache de acordar a allada (xa as pagarás)
- Ter rolo de varadoiro (língua de terra, conto)
- Moita lingüiña mariñeiriño
- Ser mariñeiro de auga doce (ser pouco competente no oficio)
- Chopo, non chopo, rede ao mar (intentalo sempre, aínda que se fracase)
- Mariñeiro coma o teu tío, pescador, coma o teu avó (ser pouco competente no oficio)
- Para mariñeiros nos (presunción)
- Fálame da Toxa, de barcos...(cambia de tema)
- Anda o gañador na costa (cando alguén gasta de máis)
- Facer *maghas* (abusar, aproveitarse, sacar moito proveito)
- Cantas me comes (contra a presunción)
- Has de ir ao mar da marola (hache de costar traballo)
- A xiba é a galiña do mar

- Problemas ao “puente” (non molestes, a min non mo contes)
- Faime contas enriba da tilla (claras e rápidas)
- Tomar o folio cambiado (confundir, intentar tomarche o pelo)
- Tumbarse coma unha dorniña polbeira (cando unha moza da facilidades)
- O peixe é máis grande que o barco (demasiado para alguén)
- Non ver a boia nin os toletes (andar despistado)
- Andar aboiado (andar despistado)
- Andar ao garete, á toa (sen rumbo, deixarse levar)
- Olo ao leme, escota na man (estar precavido, moi atento)
- Preséntamas no rol (traer probas)

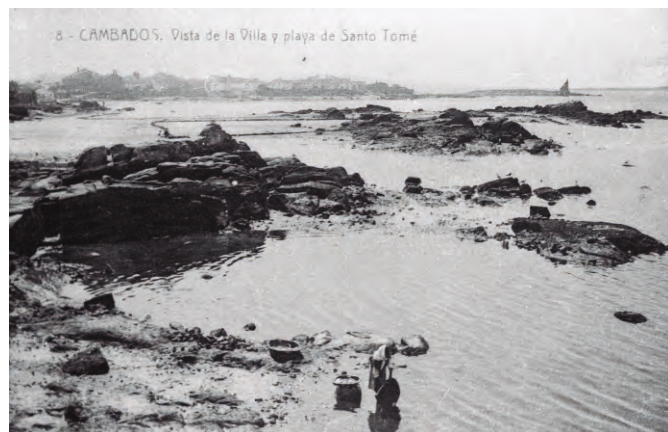
COUSAS DE CAMBADOS

- O cambadés non toca, nin soba, ...o cambadés **“majarea”**
- Cando un cambadés disfruta é que está **“fasendo majas”**
- O cambadés pode ameazar con **“darche un xarduaso”**
- Cando o cambadés se apea dun coche ... **“salta en terra”**
- Cando o cambadés está despistado ou indeciso ... está **“aboiado”**
- O cambadés non está desorientado, é que ... **“non ve a boia”**
- Cando algo é abundante .... haino **“a maso”**, pero se xa está cheo entón ... está **“de bote en bote”**
- O cambadés non téñ referencia temporal con Atapuerca, tena .... coas **“Joritas”**

Dorna en Cambados (1958).

A tilla é un espazo pechado na proa da dorna.

Postal de comezos do século XX onde se ven as Ghoritas no primeiro plano. Hoxe quedaron debaixo das obras do porto.

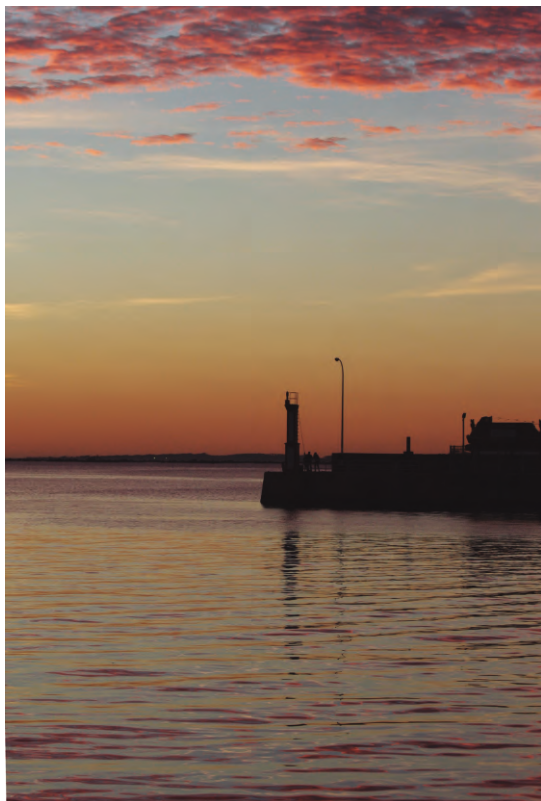

- O cambadés casa de penalti cando lle vai “**o aparello á hélise**”
- Un cambadés non dí mentiras, “**mete boas**”
- Cando un de fóra protesta polo mal tempo, o cambadés dille “**esto abre**”
- O cambadés non sabe o que é un flechazo amoroso, pero si ...”**chejar e encher**”
- Se queres ir máis rápido en Cambados ... “**dañe calor**”
- Se o cambadés quere asegurar algo ... “**amarra o chicote**”
- As “**nevadas**” veñen en calquera época do ano e predícese mirando para O Grove
- Se xogamos coa pelota podemos “**embarcala**” nunha horta ou se enganamos podemos “**meter un embarque**”
- Os mariñeiros chaman “**nube nejra**” a unha persoa con moita maldade
- O cambadés que se aproveita dos demais anda “**á jaivota**”
- O cambadés, sobre todo se é autónomo ou mariñeiro, fai unha análise da súa situación económica dicindo “**non se jana chica**”

- O cambadés non bebe. Si é mariñeiro “**chica**” e si é da aldea “**traseja**”
- Cando bota combustible ao barco, o cambadés “**fai jas**”
- Cando o cambadés se sinte enganado “**leva un calote**”
- Que é “**mar de fondo**”? : Cando un cambadés chega á casa, pregúntalle á muller “qué pasa?” e ela contesta “**naaada**”.
- O cambadés non se marea, nin cae. O cambadés “**vai á banda**”
- O cambadés distingue entre “**toro**” (de pescada, de badexo,...) e “**tóro**” (tén cornos)

CRENZAS

- Cando una muller está preñada non pode tocarlle ao marisco nin coa man nin co corpo, senón sáelle o fillo cunha mancha.
- Cando un cangrexo queda enfronte dunha persoa coa barriga para arriba é que lle pide a morte.
- Cando unha ameixa ou un longueirón están apegados a unha pedra adiviñan a morte dun mariscador.
- Din que cando hai tormenta, nun sitio arredado do fondo do mar están reunidos toda caste de mariscos.
- É sinal de mal tempo: cando entra fume polas chemineas, cando as gaivotas se meten á terra, cando hai vento do sur frío, cando o monte da Curota pon o sombreiro, cando se sente o mar da Lanzada, cando cantan as rás, mexan moito os cans, as anduriñas voan a rentes do chan, as curuxas chían forte, cando as galiñas se espiollan, os gatos lávanse cara ao sur...
- Hai cambio de tempo cando doe o reuma, reven as paredes das casas, reve o sebo dos bocois, as pombas non marchan do pombal...

- É sinal de bo tempo: cando o solpor se pon encarnado, cando hai vento do Norte, cando queda a noite con estrelas fixas, cando hai nubes con forma alongada...
- Para que houbese boa pesca os mariñeiros mandaban ás mulleres a facer remedios aos cruceiros ás doce da noite, vestidas de branco, coma pantasmas, facían ritos, cantaban responsos, queimaban cousas e botaban sal.
- O día de defuntos non se debe ir ao mar para non coller mortos ou restos de cadáveres nas redes.
- Conta a xente que cando morre alguén afogado aparece aboiando á volta de nove días porque lle estoupa a bolsa do fel.

-Os defuntos que se recollen no mar sangran cando se aproxima alguén da súa familia.

-Da mala sorte saír para o mar se se atopa un cura ou unha meiga. Tamén da mala sorte falar de cobras, sapos, mouchos e curas. Se se nomeaban sen querer dábase unha patada no fondo da embarcación para desconxurar.

-Cando a tapa da caixa do barco cae dentro do cuartel da mala sorte.

-Para desfacer o meigallo dos barcos dábanselle tundas con estrugas ou íase ás bruxas (cando non se pescaba)

-Cando ao saír para o mar se cruzaba unha meiga e botaba o mal de ollo había que saír de popa e mexando pola borda ata estar fora do porto.

-Para estrear un barco ou aparellos regábase con viño tinto.

-Cando se estreaba un aparello poñíase unha muller nel para que dese boa pesca

-Para pedir vento íase a un santuario e levantábase unha tella.

CANTARES

Pasei a Ría de Arousa
nunha barquiña de vela,
non vin cousa máis bonita
nin penso volver a vela.

Vento ventíño do Norte,
veto ventíño mareiro,
vento ventíño do Norte,
serás o meu compañeiro.

A muller do mariñeiro,
cando el sae para o mar,
se viúva non queda,
viúva pode quedar.

Non te cases cun ferreiro
que é moi malo de lavar,
cásate cun mariñeiro
que ven lavado do mar.

O mariñeiro traballa
de noite coa luz da lúa,
da gusto velo chegar...
(ou entrar pola porta)
pola mañán cedo
cheirando a frescura.

Dous amores no meu peito
viven para o meu pensar,
o da mociña que quero,
e o do traballo no mar.

Vento ventíño do mar,
vento ventíño mareiro.
Vento ventíño do mar,
tráeme ao meu mariñeiro.

Teño lanchas, teño redes
e teño peixes no mar,
teño unha nena bonita
xa non quero traballar.

Para ser bo mariñeiro
tres cousas has de saber,
coñecer o mar e os barcos
e non ter medo a morrer.

O mariñeiro
cando vai para o mar,
sabe a hora de saír,
pero non de chegar.

Os mariñeiros traballan
todo o día sen cansar,
despois din que o peixe é caro
cando o teñen que mercar.

A SEMANA DO MARIÑEIRO

Luns de carallada,
martes de mala gana,
mércores tormenta,
xoves mala venta,
venres traballar,
sábado cobrar (ou pescar)
e domingo descansar.

O mar tamén é fonte de inspiración para os autores e os artistas da nosa vila.

MARIÑEIRA

*Leste duro,
Mar bravo.
Curiscadas da choiva.
A noite vai rubindo
cabaleira na sombra.
As fortes ás tendidas,
inquietas, sin rumbo, silenciosas,
levadas polo vento
déixanse ir as gaivotas.*

*Salseada e batida das escumas.
de lombo en lombo das hinchadas ondas.
a vela a catro rizos, bolinando,
coa quilla ó descuberto vai a dorna!
A dorniña pulpeira
durmirá mar afora...
O patrón unha man aferrollada
na caña do timón, outra na escota,
leva os ollos chantados
nos cons ergueitos da lonxana costa.*

*Ferve o mar, brúa o vento...
¡Pobre da dorna!*

*Un refacho asubiante
abate a verga e tronza o palo, as cordas
estalan, e un instante ábrese a vela
e cai a plan no mar...
Galgan as ondas
ouveando roucas, coma cans famentos
en asalto dos cons...
¡pobre da dorna!*

Ramón Cabanillas

Vento Mareiro, A Habana, 1915

MARIÑEIRAS:

*Naceu a lúa en Xaneiro
con ventos de travesía,
hastra que os cornos lle rompan
vamos a ter marusía*

*Vamos prá Mexiloeira,
temos posta de luzada;
a marea é morta, e vai
o estrelón de baixada.*

*A marea vense enriba
e o vento non deixa andar,
hai que maniobrar de abondo
para non se asulagar*

*Leva o mar moita xurrada
vai a canle feita un lodo;
augas turbas poden dar
cope cheo a mar revolto.*

*O vento funga na vela
como lobo en noite crara,
o mar entra pola borda,
e a dorna vai chea de auga.*

*Leva tres rizos de vento
e vai deitada no mar,
o timón salta de gozo
e a dorna vai a voar.*

*Leva sardiña do xeito
como un tesouro de prata,
vai prá venta, leva presa,
corre a un largo, e vai que racha.*

*Deixamos Mesos por banda,
por estribor San Vicente.
pasando por Pedras Albas,
temo-la Torre de frente.*

*A dorna é o meu corazón
a vela ergueita a miña alma,
a miña ilusión o mar,
e a pesca a miña esperanza.*

RAMON VIDAL. En "Estampas de Cambados", de José Caamaño Bournacell. "El Ideal Gallego", 1953

OS BIRBIRICHOS E OS BIRBIRICHEIROS.

■ ■ ■

Por eso me dou a gana
De abrochar en estes versos
Cuns vichiños acochados

■ ■ ■

Nuns cachiños muy pequenos
Que po la area espargidos
Miran muitos con desprezo.
E' de ver alá en Cambados
Enfrente á terra do Meco
Cando devala a marèa
Tanto chan que queda en seco,
Que si fora terra à millo
Habia pan par'o inferno
Pois naquel longo areal
Que vai por junto a Castrelo
Vense as gentes formigando
Cando o mar vai baixo e quedo
Que parecen as formigas
Que sahen de un formigueiro.

■ ■ ■

■ ■ ■

Comenzan a fochicare
Cuns pausíños ou cos dedos
Ali po la area adiante,
Ou con osos ou con ferros,
E sacan muitas manadas
De birbirichiños frescos:
Van enchendoos seus gabidos
Sin liortas, e sin berros
Pois todos teñen ali
Sin disputa igual direito.

■ ■ ■

Agora os homes de chola
Sin forzar o entendimento

■ ■ ■

■ ■ ■

Sabran porque òs de Cambados
Chaman os birbiricheiros.
Mais non me diran a min
E aposto o que non teño
Como dos birbirichiños
Se repoñen os viveiros;
Pois tantos e tantos sacan
Tan de cote e tan arreo
Que si sacaran areas
No habia areal en Castrelo
Solo o que leva por conta
As voltas do universo,
O que de nada se olvida
E sempre está co ollo aberto
Podrá si quer esplicalo
E darnos conocimiento.
Que os homes, por muy leidos...
Desengañarse, è o vento.

Anacos dun poema de
Xoán Manuel Pintos Villar,
que foi xuíz en Cambados.
Do libro "A gaita galega",
do ano 1853.

ÍNDICE:

O mar de Cambados	6
Saber e crear arredor do mar	44
Vocabulario:	44
O mar	44
O tempo	46
As especies	46
O traballo	50
Refráns	54
Alcuños relacionados co mar	57
Ditos e expresións	62
Crenzas	66
Cantares	68

A ti, meu Cambados, probe fidalgo e soñador que, ó cantareiro son dos pinales e ó agarimo dos teus pazos lexendarios, dormes deitado ó sol á veira do mar.

R. Cabanillas

Estas palabras son a dedicatoria que escribiu Ramón Cabanillas no seu libro ***Da Terra Asoballada***, que ao igual que a Confraría, cumpre, neste 2017, cen anos.

CAMBADOS